

#02

Het betekenisvol inzetten van onderzoekend vermogen in de afstudeerfase: eerste ervaringen binnen minoren

Auteurs: Carolien Duijzer (Marnix Academie)
Kitty Leuverink (Hogeschool Utrecht)
Marjolijn Peltenburg (Marnix Academie)
Lisette Munneke (Hogeschool Utrecht)

Samenvatting

Steeds meer lerarenopleidingen zoeken naar manieren om onderzoekend vermogen vorm te geven als integraal onderdeel van het professionele handelen. Ook binnen de Marnix Academie wordt onderzoekend vermogen beschouwd als een competentie die de kwaliteit van het werk versterkt en ruimte biedt voor verdere professionele ontwikkeling. In deze bijdrage beschrijven we hoe onderzoekend vermogen binnen de afstudeerfase van de pabo een plek heeft gekregen. Daarbij staat de vraag centraal hoe onderzoekend vermogen kan worden uitgelokt, begeleid en beoordeeld binnen complexe beroepstaken. Op basis van gesprekken met opleiders laten we zien dat authentieke beroepssituaties en studentgestuurde leervragen belangrijke voorwaarden vormen voor de ontwikkeling van onderzoekend vermogen. Tegelijkertijd roept deze werkwijze ook vragen op over passende grondigheid, begeleiding en beoordeling.

Inleiding

Het beroep van de leraar zit vol momenten van niet-weten: wat is er met deze leerling aan de hand, wat moeten leerlingen hier leren, en welk effect heeft mijn handelen? Anders dan bij van nature onderzoekende beroepen roept de lespraktijk deze vragen niet vanzelf op; zonder onderzoekend vermogen worden ze te snel beantwoord en handelt de leraar op routine en aannames in plaats van onderbouwd. Dat raakt de kwaliteit van het handelen en ontwikkelingen als de opkomst van generatieve AI maken dit des te urgenter. Binnen de Marnix Academie wordt onderzoekend vermogen dan ook gezien als een competentie die het professionele handelen versterkt en ruimte biedt voor ontwikkeling. We definiëren het, in navolging van Munneke et al. (2023), als het vermogen om in professionele situaties vast te stellen wat je wel en niet weet en kunt; en waar nodig ontbrekende kennis met passende grondigheid te ontwikkelen en samen met anderen bruikbaar te maken. Deze definitie kent drie elementen: kenniscreatie, passende grondigheid en doorwerking. In het curriculum van de Marnix Academie zijn deze uitgewerkt tot vier samenhangende elementen die de basis vormen voor het afstuderen, zie Tabel 1.

Element	Uitwerking
1.	Vaststellen wat je niet weet en kunt.
2.	Op basis van relevantie en context onderbouwd beslissen hoe om te gaan met deze ontbrekende kennis.
3.	Op een systematische, methodische manier een onderzoeksvraag beantwoorden met een bij de context passende grondigheid.
4.	Het resultaat hiervan bruikbaar maken binnen de eigen beroepssituatie in samenwerking met betrokkenen.

Tabel 1: Vier elementen van onderzoekend vermogen binnen de Marnix Academie

Waar wij in een eerdere bijdrage beschreven hoe onderzoekend vermogen binnen de Marnix Academie werd verweven met de leer- en beroepstaken van de aanstaande leerkracht (Leuverink et al., 2026), richt deze bijdrage zich op de afstudeerfase. In studiejaar 2019-2020 bestond het afstuderen uit een individueel praktijkonderzoek, binnen een profiel. Zo'n losstaand afstudeeronderzoek stimuleert studenten echter onvoldoende om onderzoekend vermogen te verbinden met hun dagelijkse beroepshandelen (Van Katwijk, 2020). Samen met opleiders werd verkend hoe onderzoekend vermogen sterker geïntegreerd kon worden in het professioneel handelen van studenten. Dit veranderproces begon met kalibreersessies waarin gezamenlijk werd bepaald welk eindniveau werd nagestreefd en welke rol onderzoekend vermogen daarin kon spelen. Sinds het studiejaar 2023-2024 volgen studenten drie minoren in drie semesters, die samen de afstudeerfase vormen. Deze afstudeerfase wordt afgesloten met een eindassessment. Binnen de minoren staat niet langer een afzonderlijk afstudeeronderzoek centraal, maar de betekenisvolle inzet van onderzoekend vermogen binnen complexe beroepstaken die aansluiten bij de professionele ontwikkeling en specialisatie van studenten zoals *het jonge kind*, *wiskunde en motivatie*, of *bewegingsonderwijs* (Munneke et al., 2023; Marnix Academie, 2025). In dit praktijkvoorbeeld beschrijven we, op basis van gesprekken met opleiders, hoe onderzoekend vermogen in de afstudeerfase wordt uitgelokt, begeleid en beoordeeld. De gesprekken maken zichtbaar welke mogelijkheden en uitdagingen opleiders daarbij ervaren en bieden aanknopingspunten voor andere opleidingen die een vergelijkbare beweging willen maken.

Het expliciteren van onderzoekend vermogen in de afstudeerfase: de checklist minoren

Om het beoogde curriculum rondom onderzoekend vermogen te expliciteren, ontwikkelden wij de checklist minoren (Marnix Academie, 2023). De checklist ondersteunt opleiders bij het ontwerpen van minoren waarin onderzoekend vermogen wordt uitgelokt, begeleid en beoordeeld,

en helpt teams van opleiders een gedeelde taal te ontwikkelen en ontwerp, begeleiding en beoordeling op elkaar af te stemmen. Binnen de afstudeerfase staan complexe beroepstaken centraal: authentieke vraagstukken waarvoor geen eenduidige oplossing bestaat en die vragen om professionele oordeelsvorming op basis van verschillende perspectieven, kennisbronnen en contextfactoren. De checklist concretiseert de vier elementen van onderzoekend vermogen zoals de Marnix Academie die in het curriculum onderscheidt, telkens vanuit drie perspectieven: (1) de leertaak die onderzoekend vermogen uitlokt, (2) het beoogde gedrag van studenten, en (3) de begeleiding waarmee opleiders dit proces ondersteunen. Tabel 2 illustreert deze drieslag voor het eerste element van onderzoekend vermogen: *het kunnen vaststellen wat je wel en niet weet en kunt*. Deze drie perspectieven vormen ook de leidraad waarlangs we verderop de ervaringen van opleiders bespreken.

Perspectief	In onze minor...
Leertaak in het onderwijs	... krijgt de student ruimte om zelf leer- kennisvragen te formuleren bij complexe beroepssituaties. ... leven de vragen die de student stelt ook bij andere collega's in de school. ... relateert de student praktijkuitdagingen aan het centrale thema van de minor.
Beoogd gedrag	... bevraagt de student samen met collega's de eigen beroepspraktijk kritisch. ... laat de student zien verschillende perspectieven (denk aan: leerling-, leerkracht-, ouderperspectief) te betrekken in het bevragen van de dagelijkse beroepspraktijk. ... neemt de student verantwoordelijk voor de eigen professionele groei. ... werkt de student aantoonbaar aan zijn professionele ontwikkeling binnen het thema van de minor.
Begeleiding opleider	... ondersteunen we studenten in het zichtbaar maken van hun handelingskennis en de vragen die ze zichzelf daarover kunnen stellen. ... zijn we als opleider alert dat de student gaat functioneren als een autonome professional.

Tabel 2: Checklist minoren voor Onderzoekend Vermogen element 1: Een student kan vaststellen wat hij/zij niet weet. (Een versie van de volledige checklist minoren is op te vragen bij de eerste auteur.)

Interviews met opleiders

Om zicht te krijgen op onderzoekend vermogen binnen de minoren, voerden we gesprekken met opleiders. In het voorjaar van 2024 organiseerden we groepsinterviews met opleiders van drie minoren die in 2023-2024 voor het eerst van start gingen: Bewegingsonderwijs ($n=2$), Pedagogische Kracht ($n=3$) en Wetenschap & Technologie ($n=2$). Tabel 3 toont per minor een voorbeeld van een centrale beroepstaak. Aan de hand van voorbeelden van studentwerk bespraken we met opleiders hoe onderzoekend vermogen zichtbaar wordt in de leertaak, het gedrag van studenten en de begeleiding; de drie perspectieven uit de checklist. We ordenden de gesprekken thematisch langs deze perspectieven. In gesprek kwam toetsing naar voren als een vierde, terugkerend thema. We bespreken de resultaten daarom achtereenvolgens vanuit leertaak, gedrag student, begeleiding en toetsing.

Minor	Beroepstaak
Bewegingsonderwijs	<i>Stimuleren van beweging in en rond de school.</i> Studenten brengen de beginsituatie rond beweging op hun praktijkschool in kaart, bepalen samen met collega's een gewenste situatie en ontwerpen passende interventies. Dit vraagt om het formuleren van kennisvragen, het benutten van kennisbronnen en het onderbouwen van keuzes.
Pedagogische kracht	<i>Kind, groep en leerkracht in beeld.</i> Studenten brengen onderwijsbehoeften van kinderen in kaart en duiden deze op basis van informatie uit verschillende (kennis)bronnen.
Wetenschap en Technologie	<i>Ontwerpen, uitvoeren en evalueren van zaakvakonderwijs.</i> Studenten ontwerpen, voeren uit en evalueren zaakvakonderwijs en bekwamen zich daarbij verder als zaakvakexpert, gericht op de groep of op bovenschoolse activiteiten. Dit vraagt om het benutten van vakinhoudelijke en praktijkgerichte kennis bij het ontwerpen en onderbouwen van onderwijs.

Tabel 3: Voorbeelden van beroepstaken binnen de minoren.

Onderzoekend vermogen in leertaken: Hoe ziet een leertaak eruit die onderzoekend vermogen uitlokt?

Een terugkerend thema betrof het ontwerp van leertaken als middel om onderzoekend vermogen uit te lokken. Volgens opleiders bepalen de opbouw van leertaken, tussenproducten en momenten voor begeleiding en feedback in belangrijke mate hoeveel ruimte studenten krijgen: *“Op papier hebben we iets prachtigs bedacht, dat de leertaken opbouwen in complexiteit.”* In alle minoren werken studenten vanuit authentieke praktijksituaties die zij als complex ervaren, en vormt hun eigen nieuwsgierigheid of handelingsverlegenheid het vertrekpunt voor het formuleren van leervragen, bijvoorbeeld over taakgericht bewegingsgedrag of zaakvakonderwijs in een meertalige context. Daarmee krijgt de leertaak vanuit onderzoekend vermogen vorm: de student formuleert zelf vragen bij complexe beroepssituaties. Tegelijkertijd signaleren opleiders hier een spanning tussen studentgestuurde leervragen en de gewenste inhoudelijke diepgang. Enerzijds willen opleiders studenten ruimte geven om hun eigen leervragen te volgen: *“We zeggen tegen studenten: vanuit die eerste verkenning kom je tot een leervraag. Dus we gaan niet zeggen: je moet minimaal dit doen op het vlak van zaakvakonderwijs. Het mag met een lessenserie, het mag met een project, het mag schoolbreed.”* Anderzijds merken zij dat studenten niet altijd kiezen voor vragen die voldoende verdiepend zijn: *“De meeste studenten komen met een leervraag die over hun eigen functioneren gaat. [...] Sommige studenten gaan voor, voor ons gevoel, hele simpele vragen.”*

Waar het werken vanuit eigen leervragen slaagt, bevordert het eigenaarschap en de verbinding met de beroepspraktijk: *“Het gaat om specifieke situaties waar studenten tegenaan lopen waar ze die leervragen op richten. Ja en dan wordt het ook echt nuttig voor henzelf.”*

Gedrag student: Wat laten studenten zien?

Een terugkerend gesprekstema betrof het vermogen van studenten om de eigen beroepspraktijk kritisch te bevragen en daarbij verschillende perspectieven te betrekken, zoals die van leerlingen, collega-leerkrachten en ouders. Een opleider verwoordt de vragen die studenten zichzelf leren stellen: *“Studenten kijken vanuit hun beeld naar de school. Waar ligt dan mijn nieuwsgierigheid? Wat vind ik nog niet helemaal goed gaan? Wat zou ik vanuit mijn visie beter willen zien?”*

Onderzoekend vermogen wordt volgens opleiders zichtbaar wanneer studenten kunnen uitleggen welke keuzes zij maken, welke kennisbronnen zij benutten en hoe deze leiden tot nieuwe inzichten en handelingskeuzes: *“Ik kon zien dat hij [de student] bewust keuzes heeft*

gemaakt, weloverwogen keuzes, en is daar in de praktijk mee aan de slag gegaan". Opleiders benadrukken dat het leren en onderzoekend vermogen van studenten niet vanzelf zichtbaar worden en dat studenten begeleiding nodig hebben om dit zichtbaar te maken.

Begeleiding: Welke didactische strategieën zetten opleiders in?

In de gesprekken met opleiders was een terugkerend thema hoe studenten begeleid kunnen worden zonder het leerproces over te nemen. Opleiders beschreven begeleiding als een balans tussen ruimte geven en richting bieden, waarbij studenten worden geholpen hun vragen te verdiepen, verbanden te leggen en keuzes zichtbaar te maken. Dit gebeurt onder andere via het stellen van hulpvragen ("Wat zie ik? Welke gegevens heb ik nodig?"), de CIMO-logica (Van Merriënboer & Kirschner, 2013; Munneke et al., 2023), tussenproducten en formatieve (peer)feedback.

Het formuleren van voldoende complexe leervragen blijkt voor veel studenten lastig; zij vragen om concrete voorbeelden, terwijl opleiders het proces juist niet willen overnemen. Opleiders ondersteunen studenten daarom onder meer met verdiepende vragen, relevante bronnen en kaders zoals de CIMO-logica: *"Het is een beetje worsteling in wat gaan we nou wel en wat gaan we nou niet vertellen? Ik zou nog wel meer het gesprek aan willen gaan, ook los van de leertaken: Wat zijn jouw stappen geweest? Neem ons eens mee, wat heb je gedaan om grip te krijgen op jouw vraag wat met welke passende grondigheid heb jij jouw school in kaart gebracht?"*

Opleiders zetten daarnaast sterk in op formatieve feedback, individueel en in leerteams. Feedback richt zich daarbij minder op producten, maar vooral op de afwegingen, onderbouwingen en processen die eraan ten grondslag liggen. Studenten worden gestimuleerd hun keuzes te expliciteren, op hun handelen terug te blikken en dilemma's te delen. In de minor Pedagogische Kracht is deze kritische dialoog expliciet onderdeel van de leertaak en gekoppeld aan professionele identiteitsontwikkeling, terwijl dit binnen de minor Bewegingsonderwijs vooral vorm krijgt via tussentijdse gesprekken en monitoring van voortgang.

Toetsing: Hoe wordt onderzoekend vermogen van studenten beoordeeld in de afstudeerfase?

De beoordeling van onderzoekend vermogen kwam in de gesprekken regelmatig naar voren. Opleiders zagen grote verschillen tussen studenten in het zichtbaar maken van hun leerproces, het onderbouwen van keuzes en het vertalen van inzichten naar professioneel handelen. Deze verschillen roepen vragen op over beoordeling en eindniveau. Met name de vraag: *wanneer is het goed genoeg?* kwam in meerdere gesprekken terug. Daarbij speelt het begrip passende grondigheid een belangrijke rol. Passende grondigheid verwijst volgens opleiders niet alleen naar methodische kwaliteit, maar vooral naar het vermogen om beargumenteerde keuzes te maken over de mate van verdieping die nodig is om een vraag te beantwoorden.

Het beoordelen van onderzoekend vermogen blijft uitdagend, omdat het zich niet alleen richt op producten, maar ook op het proces waarmee studenten tot keuzes, inzichten en professioneel handelen komen. Rubrics en criteria bieden hierin minder houvast dan bij een traditioneel afstudeeronderzoek, omdat deze in de huidige situatie verbonden zijn aan de beroepstaken die binnen de minor centraal staan.

Afsluitende bespiegelingen

De gesprekken laten zien dat onderzoekend vermogen in de afstudeerfase niet vanzelf zichtbaar wordt, maar vraagt om een zorgvuldig samenspel van leertaken, begeleiding, beoordeling en toetsing. Hoewel studenten in de minoren werken vanuit authentieke beroepssituaties, blijkt het formuleren van betekenisvolle leervragen, het onderbouwen van keuzes en het bepalen van een passende mate van grondigheid voor veel studenten uitdagend.

De transitie van een afzonderlijk afstudeeronderzoek naar onderzoekend vermogen binnen beroepstaken roept nieuwe vragen op. Wanneer is een leervraag voldoende complex? Wat geldt als passende grondigheid? En wanneer is onderzoekend vermogen voldoende zichtbaar om te spreken van het niveau van een startbekwame professional? Verwachtingen over zelfstandigheid, diepgang en reflectie blijven daarbij vaak impliciet. Het ontwikkelen van gedeelde beelden hierover vraagt om professionele afstemming, bijvoorbeeld via het bespreken van studentwerk en een inhoudelijke dialoog over kwaliteit.

Tegelijkertijd bevestigen de gesprekken dat onderzoekend vermogen vooral tot ontwikkeling komt in authentieke en complexe beroepssituaties waarin studenten eigenaarschap ervaren. Leertaken moeten daarom voldoende open zijn, maar ook houvast bieden. De uitdaging ligt daarbij niet zozeer in het uitvoeren van onderzoek, maar in het zichtbaar maken van onderzoekend vermogen in complexe beroepstaken. Het begeleiden van studenten bij onzekerheid, betekenisvolle vragen en het verantwoorden van professionele keuzes vormt hierbij een kansrijke aanpak.

Auteurs

Carolien Duijzer is onderzoeker en opleider bij de Marnix Academie en houdt zich bezig met vraagstukken rondom opleiden, professionaliseren en leren op het grensvlak tussen opleiding en praktijk.

c.duijzer@hsmarnix.nl

Kitty Leuverink is als onderzoeker aangesloten bij het lectoraat Meertaligheid & Onderwijs aan de Hogeschool Utrecht. Na een aantal jaar op de pabo-opleiding (Marnix Academie) gewerkt te hebben, combineert ze nu haar kennis van het onderwijs met haar expertise in meertaligheid.

kitty.leuverink@hu.nl

Marjolijn Peltenburg is als associate lector verbonden aan de Marnix Academie. Zij richt zich op onderzoek en innovatie op het gebied van professionalisering van opleiders en het creëren van 'leerrijke verbindingen' tussen opleidingsinstelling en beroepspraktijk.

m.peltenburg@hsmarnix.nl

Lisette Munneke is lector Didactiek van Onderzoekend Vermogen bij Hogeschool Utrecht en onderzoekt wat (aankomende) professionals nodig hebben om goed om te gaan met niet-weten in beroepssituaties. Als voormalig lerarenopleider schreef zij onder meer het studieboek *Onderzoekend vermogen ontwikkelen tijdens je lerarenopleiding*.

lisette.munneke@hu.nl

Referenties

- Heikkilä, M., Hermansen, H., Iiskala, T., Mikkilä-Erdmann, M., & Warinowski, A. (2023). Epistemic agency in student teachers' engagement with research skills. *Teaching in Higher Education*, 28(3), 455–472. <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1821638>
- Marnix Academie. (2024). Visie op onderzoekend vermogen. Interne documentatie.
- Marnix Academie. (2025). *Reguliere voltijd bacheloropleiding*. <https://www.marnixacademie.nl/wp-content/uploads/2025/11/Visualisatie-curriculum-voltijd.pdf>
- Markauskaite, L., & Goodyear, P. (2017). *Epistemic Fluency and Professional Education: Innovation, knowledgeable action and actionable knowledge*. Springer.
- Munneke, L. (2024). Over de sandwich en de satéprikker: Onderzoekend vermogen als kerncompetentie van onderwijsprofessionals. *Tijdschrift OnderwijsPraktijk Studies*, 2.
- Munneke, L., Rozendaal, J., & Van Katwijk, L. (2023). *Onderzoekend vermogen ontwikkelen tijdens je lerarenopleiding*. Uitgeverij Boom.
- Van Katwijk, L. (2020). *Empowering pre-service teachers through inquiry: Development of an inquiry stance in intended, implemented and attained curriculum of primary teacher education* [Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen]. <https://doi.org/10.33612/diss.133327123>
- Van Merriënboer, J., & Kirschner, P. A. (2013). *Ten Steps to complex learning: a systematic approach to four-component instructional design* (2e ed.). Routledge.

Copyright (c) 2026, Carolien Duijzer, Kitty Leuverink, Marjolijn Peltenburg, Lisette Munneke.
Dit artikel is gelicentieerd onder de Naamsvermelding 4.0 Internationaal licentie.